

KIBRIS'TA KOOPERATİFÇİLİK: BAŞLANGICINDAN BUGÜNE KISA BİR BAKIŞ

COOPERATIVES OF CYPRUS: A SHORT VIEW FROM THE BEGINNING TO CONTEMPORARY TIMES

Nazım BERATLI*

Öz

İngiliz yönetiminin düşük vergi gelirlerini artırabilmek amacıyla, köylünün topraksızlaşmasını engellemek üzere adaya getirdiği kooperatifçiliğin tarihi 20. yüzyıl başlarına dayanır. İngiliz tipi kooperatifler, 1920 ile 1960 arasında, sömürge yönetimi altında süratle gelişirler ve Avrupa'nın aksine köylerden başlayıp kentlere de yayılırlar. İngiliz yönetimi de 1914 ve özellikle 1939'da çıkardığı kooperatif yasaları ile bu gelişmeye fırsat verir. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Kuruluş Anlaşmaları, her halkın kendi ayrı kooperatifini kurması esasını getirince, bölünen kooperatifçilik, 1963 olayları nedeniyle bir durgunluğa girer. Ancak 1974 sonrasında, Kıbrıs Türk kooperatifçiliği tekrar canlanır. Bu çalışmada 1990'lardan beri sürekli zayıflayan ve kan kaybeden kooperatif kurumunun yapısına ve tarihine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, İngiliz Yönetimi, Vergi Gelirleri, Topraksızlaşma, Kooperatif.

Abstract

The history of the cooperative banks in Cyprus has begun at the first years of the twentieth century by the British Colonial administration which aimed to increase the tax incomes from the rural part of the island. From 1920 to 1960 cooperative credit companies had been developed in every village of the island as the main financial sources of the agriculture by the both peoples of the island. During 1960 they had been divided between two main peoples of the island, because of the intercommunal conflict. After 1963 that improvement had stopped but that local banks could manage to survive till the end of the century at least in the Turkish part of the island as the main source of the agricultural finance. We are taking a look of the cooperative bank system of the Cyprus.

Keywords: Cyprus, British Colonial Administration, Tax Incomes, Losing The Agricultural Lands, Cooperatives.

1. GİRİŞ

1838'de Osmanlı-İngiltere Ticaret Anlaşması'ndan hemen sonra, İngiltere, Fransa v.b. batılı ülkeler, Lârnaka'ya birer konsolosluk açtılar (Kızılyürek 1983:, 23). Kısa süre içinde, adanın Hristiyan tüccarları, bunlarla ilişkiye geçti. 1838 Tanzimat Fermanı ile kendilerine ayrıcalıklar sağlanarak, durumları daha da sağlama alındı. Böylelikle XIX. yüzyıl ortalarında, Kıbrıs'ta iki ayrı egemen sınıf doğdu:

Siyasi egemenliği ellerinde tutan Osmanlı bürokratları ve ekonomik egemenliği ele geçirmiş bulunan, Rum tüccarlar. "Kıbrıs'ta Ermeni, Yahudi ve Elenlerden oluşan burjuva sınıfı, bütün iç ve dış ticareti ele geçirirken, Türkler askeri ve bürokratik işlerle uğraşmayı devam ettiriyorlardı". "XIX ortalarına doğru, Osmanlı yönetimindeki Kıbrıs'ta ekonomik egemenlik, Hristiyanların elinde iken devlet yönetiminde Müslüman Türkler egemendiler (Kızılyürek, 1983, 23-24). Fakat, Osmanlı yönetiminde bulunan bürokratlar, aynı zamanda geniş toprak sahibi olurlar. Buna karşılık, Hristiyan kesimin ticari faaliyeti yoğunlaşır ve bir burjuva sınıfı ortaya çıkar. (Kızılyürek, 1983, 24).

İngiliz idaresinin ilk yıllarında (1881) yapılan nüfus sayımında, adada 45 bin Türk ve 137 bin Rum'un yaşadığı saptanmıştır (Kızılyürek, 1983, 29). Bu dönemde Türklerin %25'i, Rumların ise %13'ü kentlerde yaşıyorlardı (Kızılyürek, 1983, 24). Normal bir ülkede, böyle bir nüfus dağılımı karşısında, kapitalist üretim ilişkilerinin daha çok Türkler arasında yayılması beklenir. Ne var ki, Kıbrıs kendine has bir ülke olup, şehirlerde yaşayan Türkler, yönetim işleri ile uğraşan büyük toprak sahipleridirler ve adanın asıl üretim alanı da tarımsal üretimdir. İngiliz idaresinin Kıbrıs'a geldiği yıl yaptığı ilk bütçede, en büyük vergi gelirinin "öşür" olduğu görülür (Özgürlük Yayınları, 1987, 51). Öşür; teknik olarak, Müslümanların verdiği tarımsal verginin adıdır. Ancak Osmanlı Kıbrıs'ında öşür, hem Müslümanlar ve hem de Hristiyanlarca ödenir ve ada gelirinin takriben %30'unu oluştururdu (Richter, 2011, 25).

1.2. İngiliz Dönemi Başlarında Adadaki Halkların Sosyal Ekonomik Durumları

* Doç. Dr., Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi Öğretim Üyesi, Orchid No: 5,716,021. nazim.beratli@kisbu.edu.tr

1879'da Kıbrıs'ta 76 Hristiyan ve 64 Müslüman okulu vardır. Türk okullarında din eğitimi yapılıyor; Hristiyan okullarında aritmetik, coğrafya, modern Yunanca ve Yunan tarihi dersleri okutulmakta ve öğretmenler de Yunanistan'dan getirilmektedir. O günkü Kıbrıslı Türkler ise, bir İngiliz kaynağına göre, "Completely uneducated" yani "karacahil"dirler (Kızılyürek, 1983, 31).

Kıbrıslı Türklerin çoğunluğu az topraklı çiftçi ailelerinden ibarettir. Türk egemenlerin daha çok yüksek memur ve toprak sahipleri olarak kalmalarına karşın, Rumlar arasında egemenliğin artık deyim yerindeyse, "modern" burjuvalar tarafından ele geçirildiği öne sürülmektedir (Kızılyürek, 1983, 24). Ancak, adadaki yaşam, modern kapitalist bir yaşam değildir. "İnsan Lüsignanlar döneminin feodalizmine geri gidildiğini sanabilirdi." (Richter, 2011, 28). 1940'ta tarımla uğraşan toplam nüfus 60 bin idi. Çiftçi borçlarını düzenlemek için kurulan encümene, iflas etmek üzere olduğu için müracaat edenler ise 14 bin çiftçi ailesidir. (Richter, 2011, 28).

1946'da, topraksız köylü oranı, sadece %4.9'dur. Bunlara kendi küçük toprağını ekip biçtikten sonra işçi olarak çalışan köylüler de eklense bile oran %16.3'te kalmaktadır. Toprak sahiplerinin %67.5'i, yıl boyunca işçi kiralamayan aile işletmeleridir. Mülk sahipliğine gelince; tarımla uğraşan toplam 60464 kişi vardır. Bunların sadece 3898'i, 5 dönüm veya daha az toprağı bulunan yoksul köylülerdir. 8403 kişi, 100 dönümden fazla toprağı olan zengin köylüler olup; 48167 kişi ise, 5-99 dönüm arasında toprağı bulunan orta köylülüktür. Oran, %80 dolaylarındadır (Beratlı, 1991, 35-45).

Görülüyor ki Kıbrıs; küçük mülk sahipliğinin egemen olduğu, geniş bir küçük üretim toplumu idi.

1.3 Nasıl Bir Kapitalistleşme?

1940'lara kadar, adadaki üretim, tahıl ve et üretiminden ibarettir (1987, 32). Zenginleşmenin bir yolu herhangi bir acentalık kapmaksa, bir diğeri de faizcilik-tefeciliktir. 1940'larda, Kıbrıs köylülüğünün 5670'i tefecilere borçludur (Özgürlük Yayınları, 1987, 32). 1946-1960 arasında, topraksız veya 5 dönümden az toprağı olan köylülerin sayısı %127 oranında artarken, 5-20 dönüm oranında toprağı bulunan köylü sayısı da %23.7 oranında artmıştır (Özgürlük Yayınları, 1987, 53). Bu rakamlar, faizcilik-tefecilik faaliyeti sonucunda büyük bir köylü kitlesinin topraksızlaşmasına karşılık, orta sermayenin toprağı aktığının bir kanıtı olarak değerlendirilebilir (Beratlı, 1991, 34-35).

2. İNGİLTERE'NİN ROLÜ:

İngiliz sömürge yönetimi daha adaya gelir gelmez, bu durumu fark etmiştir. Çünkü vergi gelirleri düşüktü ve onun nedeni araştırıldığında, asıl sorunun İltizam Sistemi olduğu görüldü. C. W. J. Orr; 1879'dan başlayarak yönetimin bu sorunu çözmek için girişimle başladığını, 1886'dan itibaren mültezimleri yetkisizleştirdiğini ve çare olarak en büyük tarımsal vergiyi ödeyen bir tek köylüyü, vergiyi toplamakla görevlendirdiğini anlatır (Orr, 2013, 84).

Ne var ki 1930'da adada vali olarak görev yapan Sir Ronald Storrs anılarında sorunun devam etmekte olduğunu anlatır. Köylü çok fakirdir ve vergi ödeyememektedir.

" Köylüler, tahmin edilen hasada göre öşürü peşin ödemek zorundaydı. Hiçbir köylü tasarruf yapamadığından, gereken miktarı bölgenin tefecilerinden %25 faizle borçlanarak karşıladılar. Eğer tahmin yüksek tutulur ve hasat kötü olursa, köylü iflas bayrağını çekerti... Köylü, borcunu ödemek için, gereken parayı ürününü satarak karşılamak zorundaydı. Ne var ki toptancı tüccarlar, genelde tefecilerin kendileri oldukları için, fiyatları düşük tutarlardı." (Richter, 2011, 25).

Köylünün borç batağından çıkmasının imkânı yoktu. İlerleyen yıllarda, aynı tefeci/tüccar grubu, emlak fiyatlarında da "damping" yaparak, soygunu katmerli hale getirdiler (Richter, 2011, 26).

Öte yandan, meclisteki 9 Rum üyenin 8 tanesi, tefecilerin davalarından geçinen veya bizzat kendi de tefeci olan avukatlardır. "Meclis'te temsil edilen çıkarlar, bu parazit grubun çıkarlarıdır" der. (Storrs, 1993: 39) Ve 1929'da seçim yasasına "faizcilikle geçinenin seçme seçilme hakkı yoktur" diye bir madde konulmasını önerdiğini anlatır (Age, 96). Nitekim vali Sir Storrs'un yeni faiz yasasını meclisten geçiremediği için sorunu bir Kraliyet Emirnamesi (Order in Council) ile çözmeye çalıştığı da bilinmektedir (Storrs, 1993). Bundan dolayı,

"Sömürge yönetimi sorunu kabul etmekle birlikte, Kıbrıs Rum liderliği ile tartışmak istemediğinden, oldukça çekimser davrandı" (Richter, 2011, 25).

3. KOOPERATİF FİKRİ VE İLK KOOPERATİFLER:

Köylünün gelirini artırmadan vergi gelirlerinin artırılmasının mümkün olmadığını, bunun için de adadaki faizcilik/tefecilik faaliyetinin önüne geçilmesi gerektiğini ilk günden fark eden İngiliz sömürge yönetimi önce yasal/yönetimsel önlemlerle uğraşır. Daha 1897'de köylülere düşük maliyetli kredi vermek için, Kamu Kredi Fonu kurulur. Ancak ayrılan fon çok düşük olduğundan yararlı olamaz (Richter, 2011, 25).

Kooperatifleşme ümidi, aslında düşük fonlardan dolayı başarısızlığa uğrayan İngiliz Yönetimi, 1905 yılında, dönemin İngiliz Ziraat Dairesi Başkanı'nın yayınladığı bir kitapçıkla Kıbrıs köylülerine, tefecilerden borçlanmak yerine finans ihtiyaçlarını kendi köylerinde kuracakları kooperatiflerden temin etmelerini önerir (Hasgüler, 1996, 16).

1909 yılında, yönetimin hiçbir dahli olmadan, köylülerin kendi inisiyatifleri ile Lefkonuk (bugün Geçitkale) köyünde ilk köy kooperatifi kurulur. İngiltere'de bulunan kooperatifleri taklit ederek, Raifeissen tipi sınırsız sorumlu kredi kooperatifi olarak örgütlenmiştir.

1914 yılına kadar, Kıbrıs'ın bir Kooperatif Yasası yoktur. 1914'te çıkarılan ilk yasa, 1923 ve 1939'da çıkarılan yeni yasalarla, adadaki kooperatifçilik teşvik edilir (Hasgüler, 1996, 18). Fakat asıl hareketlenme 1917 yılında konuyla ilgili bir Araştırma Komisyonu kurulması ile başlar. Komisyon raporunda, mevcut durumun Avrupa'da "modern zamanlardan" önceki duruma benzediği yazılır. 1919'da komisyon raporu temelinde dört yasa yürürlüğe girmiştir. **Tefecilik Yasası** ile azami faiz, %12 ile sınırlandırıldı. **Ticaret ve Çiftçilik Yasası** ile borç para verenler de dahil, bütün ticaret erbabının, usulüne uygun muhasebe tutması zorunluluğu getirildi. **Hukuk Usulü Yasası** ile yoksulluk sınırının altında olan bir kimsenin mallarına hiçbir biçimde haciz konulamayacağı emredildi. **Çiftçileri İflas'tan Kurtarma Yasası** ile de çiftçi borçlarının ödenmesi kurallara bağlandı (Richter, 2011,27).

Bu dört yasa ile getirilen kurallar önemli olmakla ve çiftçiyi rahatlatmakla birlikte, henüz çiftçinin finansman ihtiyacını karşılayacak bir kurum bulunmamaktaydı. 1925'te bir Ziraat Bankası kuruldu. Sermayesi yetersiz olmakla birlikte, köy kooperatiflerine kredi verileceği açıklandı; köylüler kooperatifleşmeye çağrıldı. Bu bile bir adımdı ama derde derman değildi. Çünkü ayrılan merkezi kaynak yetersizdi. 1925'e kadar adadaki kooperatif sayısı 27 iken, 1926'ya kadar adada sadece 49 kooperatif vardı. 1930'a gelindiğinde Kıbrıs'ta 326 kooperatif bulunmaktaydı (Hasgüler, 1996, 18). Burada merkezden ayrılan kaynak arttıkça, adadaki köy kooperatifi sayısının arttığı görülmektedir.

Ne var ki finans zorlukları nedeniyle köylünün topraksızlaşması sürmekteydi. 1924 yılında, dünya krizinin de etkileri ile adada tarımsal kriz, doruğa çıktı. 1934'te dünya krizinin etkisi ile durum o güne kadar olandan da daha kötü bir hale geldi. 1939'a kadar Kıbrıs köylülüğü, sahibi olduğu toprağın %30'unu satmak zorunda kalmıştır. O yıl, çiftlik arazilerinin satışını yasaklayan bir moratoryum yayınlandı ama faydalı olmadı. Artık haczedilen emlak fiyatları da o kadar düşüktü ve satın alabilecek sermaye sahipleri de o kadar azdı ki, tefeciler de zarar etmeye başlamışlardı.

1940'a gelindiğinde *Çiftçi Borçlarını Kurtarma Yasası* yürürlüğe girdi. Lefkoşa, kaza merkezleri ve büyük köylerde *düzenli toplanan Borç Tazmin Encümenleri* kuruldu. Bu encümenlere başvuran çiftçi sayısı, 14 bin'dir... Bu encümenler vasıtasıyla borçların 2/3'ü silinmiş, geriye kalan borcun ödenmesi 15 yıla yayılmış ve faiz de %5 ile sınırlandırılmıştır. Bu yasa ile tefecilik ortadan kaldırılmış ve köylü kurtarılmıştır (Richter 2011 28-29).

Kıbrıs'ta kooperatifleşme bu zemin üzerinde gelişmiştir. Avrupa'da kooperatifler kentlerden kıra yayılmışken, Kıbrıs'ta tam tersine küçük köylerde başlayıp, kentlere sonradan dağılmıştır. Bunun sebebini bir önceki bölümde aktardığımız köylünün tefeciler elindeki sefalet boyutundaki durumu izah etmektedir.

1960'a kadar kooperatif üyeleri her iki toplumdaki da olabilmekte iken 1960 Kıbrıs Anayasası ile her halkın sadece kendi mensuplarının üyesi olabileceği kooperatifler kurmaları kurallaştırıldı. 1960-63 arası, mevcut kooperatiflerin reorganizasyonu ile geçildi. 1963 sonrasında yaşanan toplumlararası çatışmalar ve Türk halkının göçleri dolayısıyla, kooperatifleşmede bir durgunluk dönemi yaşandı (Hasgüler, 1996, 21) Bu sebeple çalışmamızda 1960 sonrası dönemde Kıbrıs Türk Kooperatiflerinden söz edilecektir.

3.1. Kıbrıs'ta Kooperatif Türleri:

3.1.1. Kredi Kooperatifleri: Üyelerinin borçlanma, ödünç para alıp ödeme gibi ihtiyaçlarını yasal faiz oranları ile karşılayan kooperatiflerdir ki adadaki tefeciliğin sonunu getirmişlerdir. 1974 öncesinde hemen her köyün bir kredi kooperatifi vardır. Kooperatif Merkez Bankası'ndan borçlanarak, üyelerinin finansman ihtiyacını karşılar.

3.1.2. Tüketim Kooperatifleri: Üyelerinin gerek gündelik, gerekse mevsimsel (tohumluk, zirai ilaç, suni gübre v.s.) gibi ihtiyaçlarını piyasa fiyatlarından daha ehven şartlarda karşılayan kooperatiflerdir. İlk defa 1923'te Lefkonuk köyünde kurulmuştur. (Hasgüler, 1996, 24) Bunlar özellikle 1945'te 2. Dünya Savaşı sonrası koşullarda Lefke maden ocaklarının kapatılmasıyla köylülerine dağılan işçilerin, Lefke'deki şirketin tüketim kooperatifi örneğini, köylerinde de uygulamalarıyla ada sathına yayılmış, avantajını gören bütün köylerin de uygulamaya katılmasıyla, nerdeyse her köyde bir örneği kurulmuştur. 1974 öncesinde her köyün bir Şirket Hüseyin, Ahmet, Mehmet'i vardı. Tüketim kooperatifi çalışanlarına böyle seslenilirdi.

3.1.3. Pazarlama Kooperatifleri: 1945'te on kooperatif'in bir araya gelip, bütün harnup ürününü oldukça iyi şartlarda ihraç edebilmesinden esinlenerek daha sonra limon, bağcılık, tütün, zeytin yağı v.s. gibi alanlarda da pazarlama kooperatifleri kurulmuştur. Uzun yıllar Kıbrıs üreticisi, ürününü üyesi bulunduğu kooperatife satar, pazarlamayı kooperatif yapardı. Tarım sektöründe son yıllarda yeniden hortlayan aracılık kurumu, böylece devreden çıkarılmıştı.

3.1.4. Kooperatif Tasarruf Bankaları: Kırsal kesimde yukarıdaki örnekler hayat bulurken, kentlerde de üyelerine bankalardan daha uygun şartlarda borç vermek üzere Tasarruf Kooperatif Bankaları kurulmuş ama finansman zorluklarından dolayı, kırsal alanda olduğu gibi başarılı olamamışlardır.

4. KIBRIS'TA KOOPERATİFLERİN TARİH İÇİNDEKİ SAYISAL GELİŞİMİ:

Tablo 1. 1925-1935 Yılları Arasında Kooperatif Sayısı

Yıllar	Kooperatif Sayısı
1925	27
1926	49
1928	268
1930	326
1931	331
1932	334
1933	326
1934	324
1935	281

(Hasgüler, 1996, 18)

Tablo 2. 1959 ile 1974 Arasında Türlerine Göre Kooperatiflerin Sayısal Dağılımı:

Yıl	1959	1963	1966	1970	1973
Kredi	122	173	117	122	130
Tüketim	57	97	74	57	58
Tasarruf	7	18	18	20	20
Muhtelif	10	29	25	12	18
Toplam	196	317	234	211	226

(Hasgüler, 1996, 22)

Tablo 3. 1985 Yılı İtibarıyla Kooperatif Sayısı ve Durumları

Yıllar	Kooperatif Sayısı	Göç Eden Kooperatif	Ortak sayısı
1974	347	174	38190
1976	440	0	53230
1982	459	0	55010
1984	450	0	55010
1985	412	0	55010

(Hasgüler, 1996, 23)

Tablo 4. 1987 Yılı İtibarıyla Kooperatiflerin Türlerine ve İlçelere Göre Dağılımı

Türü	Toplam	L/şa	M/şa	Girne
Kredi	86	30	42	14
Tüketim	31	5	22	4
Tasarruf	23	19	1	3
Kalkınma	101	36	43	22
TOPLAM	241	90	108	43

(Hasgüler, 1996, 39)

(Yukarıdaki tablolar Prof. Dr. Mehmet Hasgüler'in Kıbrıs'ta Kooperatifçilik isimli çalışmasında aktardığı DPÖ rakamları esas alınarak hazırlanmıştır.)

Yukarıdaki tablolar incelendiği zaman dikkati çeken ilk nokta, 1973 yılının çok kötü ekonomik koşullarında Kıbrıslı Türklerin 226 kooperatif kurumuna karşılık, 1987'de çok daha elverişli koşullarda bu sayının 241'i geçmemesidir. Daha da ilginç, tablo 3 ile tablo 4 kıyaslandığı zaman, 1985'te 412 olan kooperatif sayısının 1987'de 214'e düşmüş olduğu görülmektedir. 1976'da toplum nüfusunun nerede ise %50'si bir kooperatife üye iken 1985'te nüfus katlandığı halde, kooperatif üye sayısında anlamlı bir artış gözlenmemektedir (Tablo 3).

Dikkati çeken bir başka nokta, Lefkoşa'ya göre nispeten daha kırsal kökenli bir nüfus barındıran Mağusa ilçesindeki kooperatif yapılanmasıdır. Tüketim kooperatiflerinin ezici çoğunluğu ile kalkınma kooperatiflerinin büyük çoğunluğunun Mağusa ilçesinde olması, kooperatif kurumunun adadaki köylerden şehirlere yayılma niteliğini çok güzel ortaya koymaktadır. Ne var ki genel olarak, 1974 sonrası yıllarda Kıbrıs Türk kooperatifçiliğinin gerilemekte olduğu meydandadır. 2013 yılında, Kooperatif Merkez Bankası "En çok Vergi Ödeyen Kurumlar" listesinin beşinci sırasındadır. Diğer iki kooperatif de listenin altlarında kendilerine yer bulmaktaydılar.

Tablo 5. 2013 yılı en çok vergi verenler

(<https://www.gundemkibris.com/mansetler/iste-2013-vergi-listesi-h101740.html>)

2013 YILINDA EN ÇOK VERGİ VEREN İLK 20 KURUM			
Kurumun Unvanı	Beyan edilen vergi	Kurumlar vergisi	Gelir vergisi
Türkiye İş Bankası A.S.	44.275.221,00	4.427.522,10	5.977.154,83
TC Ziraat Bankası A.S.	31.016.009,00	3.101.600,98	4.187.161,33
Kıbrıs Mobile Tel. Ltd.	30.501.512,00	3.050.151,28	4.117.704,23
Creditwest Bank Ltd.	25.475.617,00	2.547.561,78	3.439.208,40
KOOP Merkez Bankası	24.129.074,00	2.412.907,48	161.948,05
HSBC Bank Anonim Ltd.	21.713.462,00	2.171.346,20	2.931.317,37
Kıbrıs Türk Petrolleri	21.519.854,00	2.151.985,41	2.905.180,30
Türkiye Garanti Bankası A.S.	17.327.688,00	1.732.768,80	2.339.237,88
Viya Bank Ltd.	15.313.860,00	1.531.386,00	2.067.371,10
Türkiye Halk Bankası A.S.	9.955.142,00	995.514,20	1.343.944,17
Kıbrıs İktisatbank Ltd.	9.676.825,00	967.682,54	1.306.371,44
Levent Gıda (Foods) Limited	9.411.963,00	941.196,34	1.270.615,06
Bumerang Travel Club Ltd.	8.804.276,00	880.427,68	1.118.577,37
Voyager Kıbrıs Limited	8.021.809,00	802.180,95	1.082.944,28
Adem A. Kaner ve Kardeşi Ltd.	7.584.203,00	758.420,38	1.023.867,52
Arkın Investment Limited	6.569.792,00	656.979,21	886.921,93
Nicosia Betting	6.265.362,00	626.536,24	845.823,93
Orhan Shevket&Son Ltd.	6.061.057,00	606.105,79	818.242,81
Limasol Türk Koop Bankası	5.905.155,00	590.515,55	107.985,33
Öğretmenler Kooperatifi	5.524.506,00	552.450,60	1.230,00

Aradan geçen sadece beş yılda, 2018'de ise bu kurumların o listelerde adları görülüyor. (<http://www.yeniduzen.com/2017-vergi-listeleri-aciklandi-107478h.htm>)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Kıbrıs'ta kooperatifçiliğin 20. yüzyıl başlarında filizlenip, yetmişli yıllarda doruğa çıktığını, seksenli yılların ortalarından itibaren ise gerilediğini görüyoruz. Bunun çeşitli sebepleri vardır:

Öncelikle ülkenin siyasi durumundan dolayı, üçüncü ülkelere erişim şartlarının çok zorlaşması nedeniyle, Pazarlama Kooperatifleri'nin (örneğin narenciye ihracatçısı olan CYPFRUVEX) büyük başarısızlıklar sonucu itibar yitirmesi ve güven kaybına uğraması;

Bir memur memleketi olan ülkede memurların kurduğu PEYAK gibi bir Tüketim Kooperatifi ve benzerlerinin piyasa koşulları ile rekabet edemeyip, kötü yönetim sonucu iflas etmesi; köylerdeki örneklerinin ise yurt içi ulaşımın çok kolaylaşması sonucunda market karşısında müşterisini kaybedip işlevsizleşerek kapanmaları;

Kooperatif bankalarının piyasaya karşı dayanabilmek üzere özel banka anlayışı ile davranarak, farklılıklarını yitirmeleri, bu etkenler arasında sayılabilir.

Şu anda varlığını sürdürenler sadece kredi kooperatifleridir. Ancak, onlar da yaşayabilmek için herhangi bir banka gibi davranmaktan başka bir yol bulamamaktadır

Dolayısıyla tarihimizde topraksızlaşmamızı engelleyen bir kurum olduğu halde kooperatifçilik, Kıbrıs Türk halkı nezdinde yıpranmış, farklılığını ve itibarını yitirmiş durumdadır. Bunun başlıca sebebi, derinliğine düşünmeden, bu sektörün anlamından da soyutlayan “Serbest Pazar” koşullarına terk edilmiş olmasıdır. Bu politikalar, kooperatif yöneticilerini de ya iflas etmek veya yaşayabilmek için serbest piyasa koşullarındaki herhangi bir banka gibi davranmak zorunda bırakınca, kurum hem farklılığını hem de özgünlüğünü yitirmiştir. Oysa kooperatif hareketi bir yandan köylünün mülksüzleşmesini önlemiş olmakla adada sadece ekonomik değil, toplumsal/tarihsel bir öneme de sahip olmakla adadaki “var olma” öğelerimizden birisidir. Kooperatifçiliğin başlangıçta olduğu gibi günümüzde de merkezi idarenin siyasi çıkar hesaplarının dışında objektif desteğine ihtiyacı olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Berathlı, Nazım (1992). *Kıbrısta Ulusal Sorun*. Lefkoşa: Kendi yayını.
- Debeş, Taçkay(1993). *Ronald Storrs'ın Kıbrıs Anıları*. Mağusa MezKoop Yayınları.
- Hasgüler, Mehmet (1996). *Kıbrıs'ta Kooperatifçilik*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Kızılyürek, Niyazi(1983). *Kıbrıs Sorunu'nda İç ve Dış Etkenler*. Lefkoşa: Kendi yayını.
- Richter, Heinz (2011). *Çağdaş Kıbrıs'ın Kısa Tarihi*. Çeviri: Ali Çakıroğlu. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Orr, C. W. J. (2013). *İngiliz Egemenliği Altında Kıbrıs*. çev: Ali Çakıroğlu, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Yazarı Belirtilmemiş (1987). *Tarihsel Gelişimi İçinde Kıbrıs'ta Sosyo ekonomik Yapı*. Lefkoşa: Özgürlük Yayınları.
- <http://www.yeniduzen.com/2017-vergi-listeleri-aciklandi-107478h.htm> Erişim tarihi 17.07.2019
- <https://www.gundemkibris.com/mansetler/iste-2013-vergi-listesi-h101740.html> Erişim Tarihi 17.07.2019